

Korupce a klientelismus v komunistických a postkomunistických společnostech – zkušenost ze střední Evropy

Vladimír Naxera*

Abstract: *This thesis deals with the issue of corruption, clientelism and party patronage in Central Europe during the communist and post-communist eras. In comparative studies on corruption in European countries, it is common for post-communist countries of Europe to be rated worst in terms of corruption. According to many authors, the growth in corruption after the fall of communism is largely due to the legacy of cultural patterns and the institutional configurations of communism. Reasons for this stance will be researched in my thesis. We will point out a number of aspects of this phenomenon which have lasted until even after the transition to democracy and which have gained new dimensions. In connection with clientelism under communism, we will also mention the nomenclature system that was one of the fundamental principles of communist rule. This system will be considered as one of the most severe forms of party patronage, which is also closely connected to clientelism.*

Key words: *corruption, clientelism, party patronage, communism, post-communism, transformation, nomenclature, Central Europe*

1. Úvodem

Jedním z nejdiskutovanějších témat přítomných ve společenské a mediální rovině se v poslední době stala beze sporu korupce. Korupce a boj proti ní je téměř každodenním námětem zpravodajství, které přináší informace o stále nových a nových korupčních kauzách, s železnou pravidelností se tento pojem objevuje v proslovech politiků a politických aktivistů, v neposlední řadě také ve volebních programech politických stran a programových prohlášeních nově vzniklých vlád. Ve své dizertační práci se zabývám korupcí ve středoevropských společnostech v období existence komunistických režimů a v průběhu postkomunistické transformace.

V tomto nástinu projektu dizertační práce bych rád představil několik zásadních bodů. Tím prvním je vlastní vymezení tématu a obsahu mé práce – nejprve tedy zodpovím tři klíčové otázky – (1) *co* zkoumám (tedy vymezení tématu a cílů práce), (2) *proč* to zkoumám (vysvětlení důležitosti tématu) a konečně (3) *jak* to zkoumám (představení teoretického a

metodologického rámce práce). Téma není v českém politologickém prostředí příliš akcentováno – nedílnou součástí tohoto shrnutí je stručná rešerše a přehled dosavadního českého výzkumu. Představen je však také výběrový přehled výzkumu souvisejících témat v celosvětovém měřítku. Toto představení zásadních autorů a jejich mnou využívaných děl je nutné pro dokreslení argumentační linie a teoretických východisek použitých v této práci. V závěru představuji podrobněji jednotlivé kapitoly práce a osvětluji jejich strukturu a náplň.

2. Představení tématu

Korupci můžeme nejnadhěji definovat jako zneužití veřejného postavení pro vlastní obohacení. Tato snad nejčastěji uváděná definice i přes svoji stručnost ukazuje, že pod pojmem korupce je třeba vnímat daleko více různých jevů, než je prosté úplatkářství. Korupce je fenomén, který je přítomný ve všech společnostech a který zásadně ovlivňuje společnost,

politiku a ekonomiku, většinou způsobem, který je interpretován jako negativní.

I když má korupce v postkomunistických společnostech zřejmě podobnosti s korupcí v jiných sociálních kontextech, má také své specifické institucionální a kulturní kořeny, specifické formy a také oproti dalším zemím v rámci Evropy značně vysokou míru. Zejména tato dílčí témata budou probírána v rámci mé dizertační práce. Postkomunismus považují na negativní koncept vymezený svojí minulostí. Institucionální a jimi ovlivněné kulturní základy položené v dobách komunismu tedy považují za určující pro postkomunistické formování nejrůznějších jevů, korupci nevyjímaje. Vypůjčíme-li si aparát jednoho z hlavních autorů zabývajících se otázkou korupce v komunismu a postkomunismu, kterým je Leslie Holmes (zejména 2003), můžeme za vysokým stavem korupce po pádu komunismu nalézt několik hlavních důvodů. První z těchto důvodů souvisí právě s dědictvím komunismu, zejména s dědictvím institucionálního nastavení (více viz Naxera 2012a). Druhý faktor je spojen s komplexností transformace postkomunistických zemí. Po pádu komunismu byly jednotlivé země vystaveny (vzhledem k povaze komunistických režimů) daleko rozsáhlejší transformaci, než tomu bylo v minulosti například u zemí jižní Evropy nebo Latinské Ameriky. Kromě komplexní politické restrukturalizace muselo dojít k podobnému procesu i v ekonomické oblasti a v celé společnosti. Celá transformace se přitom odehrávala v prostředí, kdy část starého práva a zejména společenské normy byly odstraněny, ale nové ještě nebyly etablovány a společností internalizovány a docházelo tak k sociální dezorganizaci (viz Frič 2001: 67–68). Třetí aspekt je zásadní pro většinu problémů spojených s postkomunismem, korupci nevyjímaje.

Během komunismu bylo veškeré bohatství (a především výrobní prostředky) vlastněno a kontrolováno státem. Po opuštění komunismu bylo tento majetek třeba privatizovat. V situaci, kdy v postkomunistických zemích neexistovala klasická vrstva vlastníci kapitál, byl průběh privatizace mlhavý (pro konkrétní způsoby, kterými docházelo k nečisté privatizaci, viz např. Cviklová 2007; Staniszki 2006 nebo Glenny 2009 a další). Toto téma je výrazně spojeno s otázkou reprodukce postkomunistických elit (viz níže). Dosavadní výčet byl jistě schematický a značně neúplný, svým obsahem navíc možná předbíhal další části tohoto textu, nicméně se domnívám, že jeho zařazení do úplného úvodu je podstatné zejména pro naznačení argumentační a obsahové linie, které se budu v práci přidržovat. Rozbor jednotlivých částí a celé struktury práce bude proveden v předposlední, tedy páté kapitole těchto tezí.

Nejdůležitějším důvodem, který stojí za akademickým zájmem o výzkum korupce, je jednoduše to, že korupce podkopává proces demokracie. Jak dodává Rasma Karklins (2005: 6), zneužití úřadu je zneužitím důvěry občanů a vede k oslabení důvěry obyvatelstva vůči vládě. Následky korupce tak mohou vést k delegitimizaci demokratického zřízení jako takového. Korupce totiž podkopává základní demokratické principy, jakými je například rovnost občanů v přístupu ke státním institucím, transparentnost rozhodovacího procesu či odpovědnost vládnoucích vůči občanům (Heywood 1997: 421 nebo Lipset a Lenz 2000: 112–125). Kromě dalekosáhlých následků pro vnímání režimu a jeho celkovou legitimitu má korupce ještě další následky, zejména pro stav veřejných financí. Zdroje, které jsou předmětem korupce, často chybí v jiných oblastech určených pro zabezpečení široce pojaté bezpečnosti obyvatelstva a zajištění

veškerých potřebných statků pro společnost. Korupce snižuje daňové příjmy státu a je přímo spojená s poklesem veřejných služeb. „Špatné vládnutí ožebračuje lidi“ (Karklins 2005: 8).

3. Cíle dizertační práce

Naznačením argumentační linie se dostáváme k zásadnímu úkolu v rámci vymezení tématu práce, a tím je stanovení cílů dizertace a výzkumných otázek. Hlavním cílem práce je vysvětlení toho, zda a proč můžeme hovořit o korupci v postkomunistické střední Evropě jako o fenoménu, který sice může při povrchním zkoumání vykazovat vysokou míru podobnosti s korupcí v dalších sociálních kontextech, nicméně má značná specifika, a dále osvětlení těchto specifik. Tento hlavní problém se pokusím vysvětlit pomocí zodpovězení několika dílčích otázek – (1) jaké byly institucionální, strukturální a kulturní předpoklady rozšíření korupce v komunistických systémech?; (2) jaké jednotící znaky můžeme vysledovat mezi korupčními vzorci a sítěmi v komunistických režimech a postkomunistických společnostech, jinými slovy, jaké komunistické dědictví můžeme nalézt v podobě korupce v postkomunismu?; (3) jaké faktory stojí za nárůstem korupčního jednání v průběhu postkomunistické transformace, jak se na tomto nárůstu projevil samotný průběh transformace a privatizace?; (4) čím je umožněno „přežít“ korupce, tedy to, proč se nedaří korupci výrazněji potlačit?; (5) jaké jsou hlavní následky korupce v postkomunistických společnostech?

Může být zarážející, že mezi výzkumnými problémy nezmiňuji výrazněji jedno mezi analytiky a komentátory jinak poměrně oblíbené téma, kterým jsou nejrůznější protikorupční nástroje a strategie. Moje práce opravdu na výzkum tohoto širokého tématu částečně rezignuje, jelikož jej nepovažuji za zásadní pro dosažení

stanoveného cíle. Nerezignuji na něj však zcela, ale zkoumám jej z jiného pohledu, než ze kterého bývá nejčastěji zkoumán – zmiňuji jej zejména ve vztahu k toleranci či netoleranci politiků a společnosti vůči korupci a zároveň v rámci snahy o zodpovězení otázky, proč se korupci nedaří výrazněji potírat. Nesnažím se tedy rozebírat jednotlivé strategie a zkoumat jejich funkčnost, spíše se zaměřuji na obecné institucionální, strukturální a sociální trendy, které stojí za jejich nefunkčností. Při zmínce o „výraznějším potírání korupce“ si nemohu dovolit opominout ještě některé předpoklady, které je nutné přijmout při psaní a následném čtení takovéto práce, a první z nich se zaměřuje právě na otázku úplného vymizení korupce. Je třeba podotknout, že přesvědčení o možnosti úplného potření korupce je pouhou utopií. Korupce je odedávna součástí společností lišících se různým sociálním, kulturním i historickým kontextem. Druhý předpoklad spočívá v uvědomění si toho, že korupce má negativní dopady na společnost, politiku a ekonomiku (debata viz níže). A konečně poslední předpoklad souvisí s rozlišením mezi různými typy korupce. Ačkoliv projevy tzv. malé korupce mohou být (a jsou) pro společnost škodlivé a často mají v daném sociálním kontextu stejné či podobné kořeny a příčiny jako velká politická korupce, ta má na společnost zásadnější dopady (Karklins 2005: 3). Ve své práci se proto soustředím dominantně na tento typ korupce, tedy na korupci velkou, respektive politickou.

4. Teoretický a metodologický rámec

Velice výstižný název knihy Rasmey Karklins *The system made me do it* (Karklins 2005) nejlépe odpovídá mým teoretickým východiskům a pohledům na korupci, kterou v její rozvinuté podobě nepovažuji za individuální selhání jednotlivců, ale za jev umožněný a v některých případech

rozvíjený a podporovaný systémem (ať již jeho formální či neformální stránkou). A z této perspektivy je korupci třeba zkoumat.

Při výzkumu korupce je třeba zohlednit a analyzovat státní instituce, jelikož stát existuje jako institucionální struktura (Staniszki 2009: 75). Struktury a procesy v systému ovlivňují chování obyvatelstva, což musí být bráno v potaz jak při analýze korupce, tak při hledání způsobů, jak ji potlačit (Karklins 2005: 14). Institucionální teorie tedy považují za základ výzkumu korupce. Moje práce svým přístupem vychází ze sociologického institucionalismu. Instituce a celý vzorec institucionalizace daný již érou komunismu a první fází transformace sociálního systému chápu jako základ pro vývoj v postkomunismu. Sociální prostor sestává z tohoto pohledu z mnoha politických, ekonomických a společenských institucí a podoba těchto institucí je provázána s politickou kulturou daného prostředí. Instituce vidím jako určující prvek pro sociální akci, její individuální i kolektivní psychologický aspekt, normy, pro kulturu daného prostředí celkově. Nicméně kultura zpětně pomáhá legitimizovat podobu a funkci institucí a svým způsobem je i dotváří. Vztah je tedy obousměrný. Neo-institucionální východiska (viz např. March a Olsen 1984) jsou neodmyslitelně spojena s kladením důrazu na význam neformálních struktur, vzorců jednání a politické zvyklosti spojené s neoficiálními pravidly hry, mezi které můžeme počítat i tzv. korupční normy (viz např. Frič 2001 nebo 1999). Zohlednění neformální stránky je důležité i v okamžiku systémové změny, během které se teprve formují pravidla fungování nového systému, do nichž jsou často zakomponovány neoficiální aspekty režimu právě odstraňovaného. Kromě častého zachování instrumentálních sítí vzniklých

v dobách komunismu můžeme tento teoretický předpoklad v průběhu postkomunistické transformace spojit mimo jiné s teorií reprodukce elit, která byla naznačena výše a kterou v některých částech své práce požívám jako další důležitý teoretický nástroj.

Vzhledem k extrémnímu množství nejrůznějších přístupů ke korupci pravděpodobně neexistuje jediný nejlepší způsob jejího výzkumu. Jako užitečná se nicméně jeví kombinace znalostí o korupci z globální, regionální a lokální úrovně analýzy. Jelikož je korupce fenomén přítomný ve všech existujících sociálních systémech, umožňuje rozvinutí obecných teorií, které zkoumají korupci bez ohledu na nějaká kulturní či místní specifika. Tyto teorie zkoumající korupci jako globální fenomén jsou základním východiskem při výzkumu. To je následně rozšířeno o regionální kontext a nakonec o specifika jednotlivých zkoumaných případů. Tento způsob, který podrobně vysvětluje Rasma Karklins (2005: 9–10) využívám i ve své dizertační práci – v počátku se zaměřuji na korupci v nejobecnějším ohledu, následně se zaměřuji na široce pojatý postkomunistický prostor, což mi umožňuje zohlednit institucionální a kulturní specifika jednotlivých postkomunistických zemí, zejména pak vliv dědictví komunistických režimů (které jsou samy o sobě také předmětem dílčí analýzy). Nakonec se zaměřuji na zúženou část postkomunistického prostoru – střední Evropu,⁷³ jelikož nechci přespříliš generalizovat a ačkoliv jistou míru zobecnění považuji za přijatelnou (a v některých případech i za výzkumu nápomocnou), nechci zastírat přesvědčení, že mezi jednotlivými částmi

⁷³ Vysvětlení chápání a užívání konceptu postkomunismu a také prostoru střední Evropy bude patřit mezi nejdůležitější metodologické aspekty, se kterými se budu muset v práci vypořádat.

postkomunistického prostoru existují značné rozdíly dané například odlišným před-komunistickým dědictvím. Takto pojatý výzkum korupce ve střední Evropě může být dle Valerie Bunce (2001: 793) nebo Rasmu Karklins (2005: 10) užitečný pro obmyslení samotného konceptu politické korupce.

5. Stav výzkumu a stručný přehled užívaných autorů

Jak jsem již naznačil, korupce není v české politologii příliš často zpracovávaným tématem (dodejme, že sociologie je na tom lépe) – odborných politologických studií je v tomto případě poskrovnu (viz seznam zdrojů). Texty věnující se korupci se v časopisech, které jsou v rámci politologie považovány za zásadní, objevují velice zřídka. Autorem některých z nich je autor tohoto textu. Nenalezneme však příliš autorů, kteří by se tak politicky závažnému tématu, jakým je korupce, věnovali dlouhodobě, systematicky a svůj výzkum doprovodili řadou odborných prací.⁷⁴ Můžeme ale najít některé texty popularizační či žurnalistické povahy.

Stěžejní část zdrojů pro moji práci je zahraničního původu. V respektovaných mezinárodních časopisech zabývajících se politickou sociologií a politickou teorií je korupce velmi častým tématem. Existují dokonce i kvalitní texty zabývající se korupcí v postkomunistických společnostech. Rasma Karklins (2005: ix) však správně upozorňuje na to, že i přesto je tvorba zabývajících se korupcí poměrně poddimenzovaná a velká část existujících studií nejde nad rámec prezentace data a deskripce.

Mezi autoritami v rámci výzkumu tohoto tématu je potřeba na prvním místě zmínit Leslieho Holmese (zejména 1993, 1997, 1999 a 2003). Za stěžejní považuji zejména

⁷⁴ Jistou výjimkou mohou být Petr Vymětal, Pavol Frič či Karel B. Müller, kteří se korrupci věnují ve více svých textech.

knihu *The End of Communist Power* (viz Holmes 1993), která skvělým způsobem sumarizuje především strukturální a kulturní aspekty korupce v socialistických režimech. Vzhledem k citovanosti této knihy a dalších Holmesových textů v pracích dalších kapacit v oboru můžeme tohoto badatele považovat vskutku za jednoho z nejvýznamnějších. Část konceptuálního aparátu a argumentace tohoto autora ve své práci přijímám, dále rozvíjím a propojuji s dalšími přístupy. Vedle něho bych rád jmenoval ještě Rasmu Karklins, zejména pak její knihu *The system made me do it* (Karklins 2005), ve které zkoumá strukturální a systémové aspekty zdrojů postkomunistické korupce, ale také velice často citovaný článek, ve kterém rozpracovává typologii korupčního jednání s přihlédnutím ke specifickému kontextu postkomunistických společností (viz Karklins 2002). Leslie Holmes a Rasma Karklins jsou tedy zásadními autory pro tuto práci – můj teoretický rámec a argumentační systém se ve velké míře opírá právě o tyto dva badatele. Tuto dvojici je však třeba doplnit o třetí důležité jméno. Při výzkumu několika navzájem souvisejících témat – zejména otázky povahy komunistických režimů, klientelistických, korupčních a dalších negativních aspektů závěrečné fáze komunismu a postkomunistické transformace, politického kapitalismu a otázky podoby politické kultury postkomunismu využívám konceptuální aparát významné polské socioložky Jadwigy Staniszkis. Poměrně radikální aparát Staniszkis ovšem není přebírán dogmaticky, ve své práci se jej snažím zbavit některých nejasností a extrémů⁷⁵ a zejména sloučit s aparáty jiných autorů.

⁷⁵ Zejména v případě teoretizace reprodukce postsocialistických elit a v otázce různých negativních aspektů postkomunismu a jejich ovlivnění či dokonce zapříčinění institucionálním a kulturním dědictvím komunismu. Některé další

6. Rozbor plánovaných kapitol

Po úvodu, který podrobně představí téma, zásadní zdroje a obecně strukturu práce, následuje část zaměřená na teoretická a metodologická východiska. Na ní naváže kapitola zaměřená na definování pojmu korupce, jejích podob a souvisejících fenoménů.

Poté, co se takovýmto způsobem vypořádám s pojmem korupce, budou následující kapitoly řazeny v podstatě takovým způsobem, aby reflektovaly posloupnost otázek (viz výše), jejichž ověřování a zodpovídání je cílem práce. Nejprve se tedy zaměřím na otázku korupce v (zejména střeoevropských) komunistických systémech. Jelikož považuji za nutné zohlednit to, že komunistické režimy byly kvalitativně zcela odlišné od dalších nedemokratických režimů, a stály na několika základních strukturálních základech, budu se věnovat i těmto institucionálním, strukturálním a kulturním faktorům. V některých z nich lze totiž nalézt důvody výrazného rozšíření korupce v těchto typech režimů. Kromě toho, že struktura těchto systémů korupci umožňovala, v některých ohledech ji dokonce nutně produkovala, popřípadě na ní byla přímo založena. Zmíněny budou tedy takové jevy, jako je klientelismus v rámci komunistické hierarchie, vztah ke kolektivnímu majetku, ale například i samotný systém nomenklatury, který dle některých interpretací můžeme považovat za velice dobrý (a dokonce extrémní) příklad stranické patronáže.

V následující široké kapitole se poté zaměřím na proces ukončení komunistických režimů, na průběh transformace, privatizace a na sledování dvou důležitých linií či témat. Tím prvním je otázka zachování některých s korupcí spojených struktur a neformálních

institucí, ale i kulturních návyků, vzorců chování a hodnot utvořených v komunismu, i po pádu tohoto režimu. Pokusím se tedy nalézt jednotící rysy, které spojují komunistické a postkomunistické období. Jedním z příkladů tohoto propojení je i setrvání velkého množství bývalých komunistických elit v lukrativních pozicích i po pádu komunismu. Tato část bude teoreticky rámována zejména teorií reprodukce elit (viz výše) a Bourdieho (1986) pojetím kapitálu a možností jeho transformace. Druhým důležitým tématem této části bude snaha nalézt důvody toho, proč korupce, která byla již v komunismu poměrně rozbujele, v průběhu transformace dále narůstala. Některé důvody jsem naznačil již v úvodu práce. Kromě těchto uvedu i další, které jsou součástí Holmesova (2003) výkladu korupce, rozvinu je a skloubím s dalšími přístupy, některé z nich podrobím kritickému zhodnocení a pokusím se je vyvrátit. V této části se budu průběžně věnovat také vysvětlení svého pohledu na otázku postkomunismu. Právě některé znaky, které považuji za neodmyslitelně spojené s tímto sociálním systémem, jsou důležité pro pochopení korupce v tomto typu společnosti. Samotný pojem budu operacionalizovat již v úvodu práce, kde mimo jiné představím argumenty obou stran sporu o to, zda postkomunismus pojímat či nepojímat jako specifický systém.

Poznatky o postkomunistické společnosti využiji i v další tematicky široké části, ve které se zaměřím na otázku postoje společnosti a politických elit vůči korupci a na to, proč se nedaří korupci výrazněji potlačit. V této části budou tedy mimo jiné zohledněny i poznatky týkající se charakteru občanské společnosti v postkomunismu a toho, jaké kapacity a schopnosti může či nemůže využít pro ovlivňování politického dění, postoj vůči

aspekty jejího díla (například ontologie komunismu) nejsou pro můj výzkum a tuto dizertační práci až tak zásadní.

korupci nevyjímaje. V rámci vztahu elit a korupce budou nadále rozvíjeny poznatky o stranické patronáži, která, ač sama v jistém ohledu je typem korupce, umožňuje další rozšiřování korupčního jednání. Je tedy pro politické strany velice důležitá v přístupu k vlivu a zdrojů.

Kapitola, která bude zařazena před závěrem jako poslední, se zaměří na následky, které korupce způsobuje v postkomunistických společnostech. Vysvětlím tedy její dopady na politiku, ekonomiku a bezpečnost a to, jak tyto následky vypadají ve společnostech, které nepříliš dávno prošly rozsáhlou sociální, politickou a ekonomickou transformací, která navíc není v mnohých ohledech stále dokončená.

Jak jsem předestřel již výše, záměrně se v práci vyhýbám rozboru nejrůznějších protikorupčních strategií, jelikož je nepovažuji za důležité ve vztahu k předmětu svojí dizertace. Stejně tak se v závěru vyhnu jakýmkoliv predikcím či prognostickým úvahám na téma „jak to bude s korupcí dále a jak se korupce zbavit?“, které bývají tak často předmětem mnohých prací na toto téma.

7. Závěrem – úskalí výzkumu daného tématu

Některá úskalí takového zpracování tématu vyplynula již při úspěšné obhajobě tzv. tezí dizertační práce⁷⁶ – jednak z posudku oponenta, ale i z debaty v průběhu obhajoby.

Prvním problémem je samotná definice korupce a vypořádání se s tím, co pod pojem korupce zahrnout a co ne. V průběhu obhajoby padl návrh rozšířit pojetí korupce i na soukromý sektor (tedy například na „úplatek“ poskytnutý jednou

firmou jiné firmě) a zároveň zúžit pojetí korupce a z korupce vyčlenit jevy jako je kleintelismus či stranická patronáž. Ani jeden z těchto požadavků nepovažuji za proveditelný – při vymezení korupce považuji odlišení soukromého a veřejného za zcela stěžejní. Zároveň se nedomnívám, že je možné vyjmout otázku klientelismu a dalších jevů, jelikož jsou založeny na stejném směnném principu jako korupce a v podstatě jsou jejími podobami. V práci bude třeba věnovat definici korupce nemalé úsilí, aby bylo zcela jasné, co a proč do kategorie korupce řadím.

Druhý problém souvisí s otázkou postkomunismu a jeho chápáním. V práci se kloním k názoru (který je v rámci české politologie zjevně menšinový – viz např. Holzer a Balík 2007), že v postkomunistických státech a společnostech můžeme nalézt institucionální a kulturní dědictví komunismu. Tento pohled, který je vlastně základem mého neo-institucionálního přístupu, bude proto třeba v teoreticko-metodologické části řádně vysvětlit.

Třetí problém souvisí s nedostatkem „tvrdých dat“ při výzkumu korupce a otázkou rozdílu mezi mírou korupce a vnímáním této míry. V rámci mého přístupu se tento problém však jeví jako více méně marginální, jelikož na tvrdých datech, která by se pokoušela „objektivně“ zobrazit míru korupce, není můj přístup založen a sám se nedomnívám, že by cokoliv takového bylo možné. Naopak data týkající se vnímání korupce výborně zapadají do mých východisek.

V tomto shrnutí své dizertační práce jsem stručně představil plánovanou podobu finální práce. Zejména jsem naznačil tři zásadní úvodní otázky – *co* zkoumám, *proč* to zkoumám a *jak* to zkoumám. Za důležitou součást tohoto textu považuji i

⁷⁶ Zhruba třicetistránkové teze, které představují dizertaci a její teoretická a metodologická východiska, se na naší katedře obhajují v rámci státní doktorské zkoušky, ještě před tím, než student finálně zpracuje a odevzdá dizertační práci.

stručnou rešerši literatury – jednak zmínku o nepříliš rozsáhlém zpracování tématu v rámci české politologie a dále zmínku o zahraničních autorech, jejichž konceptuální aparáty představují základ mé argumentační linie (jde zejména o Leslie Holmese, Rasmu Karklins a Jadwigu

Staniszki). V závěru tezí jsem stručně představil plánovanou strukturu textu. Není vyloučené, že ve finální struktuře dojde k drobnějším změnám, nicméně hlavní tematická a argumentační linie by neměla procházet již zásadnější úpravou.

Zdroje

ÅSLUND, Anders.: 2007. *How Capitalism Was Built. The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia, and Central Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.

BADESCU, Gabriel: 2003. Social trust and democratization in the post-communist societies. In: Badescu, Gabriel a Uslaner, Eric M. (eds): *Social Capital and the Transition to Democracy*. London a New York: Routledge, s. 81–94.

BOURDIEU, Pierre: 1986. The Forms of Capital. In: Richardson, J. E. (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood, s. 15–29.

BURGER, Peter I. a LUCKMANN, Thomas: 1999. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

BUŠTÍKOVÁ, Lenka: 1999a. Analýza sociálních sítí. *Sociologický časopis*, roč. 35, č. 2, s. 193–206.

BUŠTÍKOVÁ, Lenka: 1999b. *Známosti osobností lokální politiky*. Praha: Sociologický ústav AV.

COLLINS, Randall: 1990. Market Dynamics as the Engine of Historical Change. *Sociological Theory*, roč. 8, č. 2, s. 111–135.

CVIKLOVÁ, Lucie: 2007. *Politické a společenské postavení bývalých československých nomenklaturních elit v období tzv. normalizace. Okolnosti jejich rozkladu a vybrané aspekty jejich adaptace*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.

ČECH, Milan Kryštof: 2013. Klientelismus v ozbrojených silách jako faktor významně zvyšující riziko jiných druhů korupce a ohrožující obranyschopnost státu. In: Schelle, Karel a Tauchen, Jaromír (eds.): *Korupce – včera a dnes (Sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law)*. Ostrava: KEY Publishing, s. 14–25.

DANČÁK, Břetislav, HLOUŠEK, Vít a ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): 2006. *Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

DJILAS, Milovan: 1977. *Nová třída – kritika soudobého kapitalismu*. Curych: Demos.

FISMAN, Raymond a MIGUEL, Edward: 2008. *Economic Gangsters. Corruption, Violence, and the Poverty of Nations*. Princeton a Oxford: Princeton University Press.

FRIČ, Pavol a kol.: 1999. *Korupce na Český způsob*. Praha: G plus G.

FRIČ, Pavol: 1999. Korupční klima v ČR. In: Frič, Pavol a kol.: *Korupce na český způsob*. Praha: G plus G, s. 73–115.

FRIČ, Pavol: 2001. Korupce – deviantní chování, nebo sociální dezorganizace? Případ české policie. *Sociologický časopis*, roč. 37, č. 1, s. 65–72.

GLENNY, Misha: 2009. *McMafie*. Praha: Argo a Dokořán.

GREEN, Penny a WARD, Tony: 2004. *State Crime. Governments, Violence and Corruption*. London a Sterling: Pluto Press.

HABERMAS, Jürgen: 2000. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Praha: Filosofia.

- HÁJEK, Martin a kol.: 2002. *Svět hierarchií a reálný socialismus: Dědictví komunistické vlády*. Praha: Sociologický ústav AV.
- HÁJEK, Martin: 2003. *Hierarchie jako přednost i jako slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády*. Praha: Sociologický ústav AV.
- HAUKANES, Haldis: 2004. *Velká dramata – obyčejné životy. Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- HEYWOOD, P.: 1997. Political Corruption: Problems and Perspectives. *Political Studies*, 45 (special issue), s. 417–435.
- HOLMES, Leslie: 1988. *Politics in the Communist World*. Oxford: Clarendon Press.
- HOLMES, Leslie: 1993. *The end of communist power: anti-corruption campaigns and legitimation crisis*. Melbourne: Melbourne University Press.
- HOLMES, Leslie: 1997. Corruption and the crisis of the post-communist state. *Crime, Law & Social Change*, č. 27, s. 275–297.
- HOLMES, Leslie: 1999. *Corruption, Weak States and Economic Rationalism in Central and Eastern Europe*. 9th International Anti-Corruption Conference (IACC), 10-15 October, 1999, Durban, South Africa.
- HOLMES, Leslie: 2003. Political Corruption in Central and Eastern Europe. In: Bull, M. J. a Newell, J. L. (eds.): *Corruption in Contemporary Politics*. New York: Palgrave Macmillan, s. 193–206.
- HOLÝ, Ladislav: 2010. *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství.
- HOLZER, Jan a BALÍK, Stanislav (2007): *Postkomunistické nedemokratické režimy. Studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- HOWARD, Marc Morjé: 2002a. Postcommunist Civil Society in Comparative Perspective. *Demokratizatsiya*, roč. 10, č. 3, s. 285–305.
- HOWARD, Marc Morjé: 2002b. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOWARD, Marc Morjé: 2003. Why post-communist citizens do not join voluntary organizations. In: Badescu, Gabriel a Uslaner, Eric M. (eds): *Social Capital and the Transition to Democracy*. London a New York: Routledge, s. 165–183.
- JOHNSTON, M.: 2001. The definitions debate. Old conflicts in new guises. In: Jain, A. K. (ed.): *The Political Economy of Corruption*. London a New York: Routledge, s. 11–31.
- JOWITT, Ken: 1983. Soviet Neotraditionalism: The Political Corruption of a Leninist Regime. *Soviet Studies*, roč. 35, č. 3, s. 275–297.
- KABELE, Jiří a HÁJEK, Martin: 2008. *Jak vládli? Průvodce hierarchiemi reálného socialismu*. Brno: Doplněk.
- KABELE, Jiří: 2005. *Z kapitalismu do socialismu a zpět*. Praha: Karolinum.
- KARKLINS, Rasma: 2002. Typology of Post-Communist Corruption. *Problems of Post-Communism* July/August 2002, s. 22–32.

- KARKLINS, Rasma: 2005. *The system made me do it: corruption in post-communist societies*. Armonk: M. E. Sharpe.
- KATZ, Richard S. a MAIR, Peter: 1995. Changing Models of Party Organization and Party Democracy. *Party Politics*, roč. 1, č. 1, s. 5–28.
- KATZ, Richard S. a MAIR, Peter: 2009. The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics*, roč. 7, č. 4, s. 753–766.
- KELLER, Jan: 2010. *Sociologie organizace a byrokracie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství.
- KLICPEROVÁ-BAKER, Martina, FEIERABEND, I. K. a kol.: 2007. *Demokratická kultura v České republice. Občanská kultura, étos a vlastenectví ze srovnávacího pohledu*. Praha: Academia.
- KLITGAARD, Robert: 1988. *Controlling Corruption*. Berkley: University of California Press.
- KMEŤ, Norbert: 2011. „V rozpore so socialistickou morálkou vyžadujú niektorí pracovníci rôzne úplatky za vybavovanie vecí a zabezpečovanie úloh, ktoré patria k ich povinnostiam.“ Vedenie komunistickej strany a jeho projevy o korupcii. *Forum Historiae*, roč. 5, č. 2., s. 266–284.
- KOPECKÝ, Petr a MAIR, Peter: 2011. *Party Patronage in Contemporary Europe: Principles and Practices*. EUI Working Paper No. 41.
- KOPECKÝ, Petr a MAIR, Peter: 2012. Party patronage as an Organizational Resource. In: Kopecký, Petr, Mair, Peter a Spirova, Maria (eds.): *Party Patronage and Party Politics in European Democracies (Comparative Politics)*. Oxford University Press, s. 3–16.
- KOPECKÝ, Petr a SCHERLIS, Gerardo (2008): Party Patronage in Contemporary Europe. *European Review*, roč. 16, č. 3, s. 355–371.
- KOPECKÝ, Petr a SPIROVA, Maria: 2011. 'Jobs for the Boys'? Patterns of Party Patronage in Post-Communist Europe. *West European Politics*, roč. 34, č. 5, s. 897–921.
- KOPECKÝ, Petr, MAIR, Peter a SPIROVA, Maria (eds.): 2012. *Party Patronage and Party Politics in European Democracies (Comparative Politics)*. Oxford University Press.
- KOPECKÝ, Petr, SCHERLIS, Gerardo a SPIROVA, Maria: 2008. *Conceptualizing and Measuring Party Patronage*. Working Paper No. 25. IPSA Committee on Concepts and Methods.
- KOPECKÝ, Petr: 2012. Give Me *Trafika*: Party Patronage in the Czech Republic. In: Kopecký, Petr, Mair, Peter a Spirova, Maria (eds.): *Party Patronage and Party Politics in European Democracies (Comparative Politics)*. Oxford University Press, s. 74–91.
- KRČÁL, Petr: 2012. *Korupce jako habitus*. Příspěvek přednesený na konferenci „Korupce jako destabilizační faktor rozvoje a demokratické konsolidace“. Plzeň: Metropolitní univerzita Praha (univerzitní středisko Plzeň).
- KROKOSOVÁ, Katarína: 2012. Korupcia ako prvok nevojenského chápania bezpečnosti: korupcia ako bezpečnostné riziko. *Politické vedy*, roč. 15, č. 3, s. 162–179.
- LAMPERT, Nicholas: 1985. *Whistleblowing in the Soviet Union*. London: Macmillan.
- LEFF, Nathaniel H.: 1964. Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*, roč. 8, č. 3, s. 8–14.

LEWANDOWSKI, Joseph D. a ZNOJ, Milan (eds.): 2008. *Trust and Transitions: Social Capital in a Changing World*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

LINEK, Lukáš: 2002. Co ne/dělat s teorií kartelové strany? *Politologická revue*, roč. 11, č. 2, s. 117–133.

LINEK, Lukáš: 2010. *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: Sociologické nakladatelství.

LIPSET, S. M. a LENZ, G. S.: 2000. Corruption, Culture and Markets. In: Harrison, L. E. a Huntington, S. (eds.): *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*. New York: Basic Books, s. 112–124.

LUPTÁK, Lubomír a LUPTÁK BURZOVÁ, Petra: 2012. Mečiar, Fico a charismatické panstvo. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, roč. 8, č. 3, s. 59–79.

LUPTÁK, Lubomír: 2009. Štát. *Acta Fakulty filozofické ZČU v Plzni*, roč. 4, č. 3, s. 199–214.

MACHONIN, Pavel: 1997. *Social Transformation and Modernization. On Building Theory of Societal Changes in the Post-Communist European Countries*. Praha: Sociologické nakladatelství.

MARADA, Radim: 2003. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

MARCH, James G. a OLSEN, Johan P.: 1984. New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *American Political Science Review*, roč. 78, č. 3, s. 734–749.

MERTON, Robert K.: 1961. Social Problems and Sociological Theory. In: Merton, R. K. – Nisbet, A. R. (eds.): *Contemporary Social Problems*. New York: Harcourt, Brace and World, Inc., s. 697–737.

MILLS, Charles Wright: 2008. *Sociologická imaginace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství.

MÜLLER, Karel B.: 2003. *Češi a občanská společnost*. Praha: Triton.

MÜLLER, Karel B.: 2012a. Kmotři, dárky a moderní byrokracie: dílčí shrnutí a dvě kritické poznámky k sociálním studiím lobbingu. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, roč. 8, č. 3, s. 81–101.

MÜLLER, Karel B.: 2012b. *Politická sociologie. Politika a identita v proměnách modernity*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

NAXERA, Vladimír: 2011. *Korupce a postkomunismus* (nepublikovaná rigorózní práce). Plzeň: Katedra politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU.

NAXERA, Vladimír: 2012a. Korupce a postkomunismus. *Central European Political Studies Review*, roč. 14, č. 2–3, s. 248–271.

NAXERA, Vladimír: 2012b. Korupce, občanská společnost a (ne)důvěra: dílčí příspěvek k pochopení povahy a dopadů korupce v postkomunistických společnostech. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, roč. 8, č. 3, s. 103–120.

NAXERA, Vladimír: 2012c. Zrod elit v postkomunismu: transformace kapitálu. In: Hubálek, Tomáš (ed.): *Sborník z mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd*. Praha: Epoque.

- NAXERA, Vladimír: 2013a. Korupce jako bezpečnostní problém. In: Ušiak, Jaroslav, Lasicová, Jana a Kollár, David (eds.): *Bezpečnostné fórum 2013. 2. zväzok. Zborník vedeckých prác.* Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, s. 633–641.
- NAXERA, Vladimír: 2013b. Patterns of Corruption, Clientelism, and Party Patronage in Communist and Post-Communist Societies in Central Europe. *Politics in Central Europe* 1/2013, s. 69–90.
- NAXERA, Vladimír: 2014. Korupce a klientelismus v komunistických režimech. *Politické vedy* 1/2014 (přijato k otištění).
- NYE, Joseph S.: 1967. Corruption and Political Development. A Cost-Benefit Analysis. In: Heidenheimer, A. J. (ed): *Political Corruption: a Handbook.* Transition Publishers, s. 963–983.
- RAWLS, John: 1995. *Teorie spravedlnosti.* Praha: Victoria Publishing.
- RIGBY, Thomas H. a HARASYMIW, Bohdan (eds.): 1983. *Leadership Selection and Patron-Client Relations in the USSR and Yugoslavia.* London: Allen and Unwin.
- ROSE-ACKERMAN, S.: 2001. Political corruption and democratic structures. In: Jain, A. K. (ed.): *The Political Economy of Corruption.* London a New York: Routledge, s. 35–62.
- RŮŽIČKA, Martin a VAŠÁT, Petr: 2011. Základní koncepty Pierra Bourdieu: Pole–Kapitál–Habitus. *AntropoWebzin*, roč. 7, č. 2, s. 129–133.
- SAJÓ, Andras: 1998. Corruption, Clientelism, and the future of the Constitutional State in Eastern Europe. *East European Constitutional Review*, roč. 7, č. 2.
- SAJÓ, Andras: 2003. From corruption to extortion: Conceptualization of post-communist corruption. *Crime, Law and Social Change*, roč. 40, č. 2–3, s. 171–194.
- SCOTT, James C.: 1972. *Comparative Political Corruption.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc.
- SEDLÁČKOVÁ, Markéta: 2013. *Důvěra a demokracie. Přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevillova po transformaci v postkomunistických zemích.* Praha: Sociologické nakladatelství.
- SHELLEY, Louis: 2001. Crime and Corruption. In: White, S., Pravda, A. a Gitelman, Z. (eds.): *Developments in Russian Politics.* Hampshire: Palgrave.
- SCHELLE, Karel a TAUCHEN, Jaromír (eds.): 2013. *Korupce – včera a dnes (Sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law).* Ostrava: KEY Publishing.
- SKOVAJSA, Marek: 2009. Stát: téma-opozdilec ve výzkumu postkomunistické politiky. In: Cabada, Ladislav a Hricová, Helena (eds.): *IV. Kongres českých politologů.* Plzeň: Západočeská univerzita, s. 193–210.
- SMILOV, Daniel a TOPLAK, Jurij (eds.): 2007. *Political Finance and Corruption in Eastern Europe. The Transition Period.* Aldershot a Burlington: Ashgate.
- SMILOV, Daniel: 2007. Introduction: Party Funding, Campaign Finance and Corruption in Eastern Europe. In: Smilov, Daniel a Toplak, Jurij (eds.): *Political Finance and Corruption in Eastern Europe. The Transition Period.* Aldershot a Burlington: Ashgate, s. 1–31.
- STANISZKIS, Jadwiga: 1989. The Dynamics of a Breakthrough in the Socialist System: An Outline of Problems. *Soviet Studies*, roč. 41, č. 4, s. 560–573.

- STANISZKIS, Jadwiga: 1991a. On Political Capitalism in Poland. *East European Politics and Society*, Januar 1991.
- STANISZKIS, Jadwiga: 1991b. *The Dynamics of Breakthrough in Eastern Europe*. Berkley: University of California Press.
- STANISZKIS, Jadwiga: 1993. *The Ontology of Socialism*. Clarendon: Oxford Press.
- STANISZKIS, Jadwiga: 1995. In Search of a Paradigm of Transformation. In: Wnuk-Lipiński, Edmund (ed.): *After Communism. A Multidisciplinary Approach to Radical Social Change*. Varšava: Institute of Political Studies Polish Academy of Sciences, s. 19–55.
- STANISZKIS, Jadwiga: 2006. *Postkomunismus. Zrod hádanky*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- STANISZKIS, Jadwiga: 2009. *O moci a bezmoci*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- STRNADOVÁ, Lenka: 2008. *Současné podoby občanské společnosti. Kritická perspektiva*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- SZELÉNYI, Ivan – TREIMAN, D. J.: 1992. Vývoj sociální struktury a rekrutace elit ve východní Evropě po roce 1989. *Sociologický časopis*, roč. 28, č. 2, s. 276–298.
- SZELÉNYI, Ivan a SZELÉNYI, Sonya: 1995. Circulation or reproduction of elites during the postcommunist transformation of Eastern Europe. *Theory and Society*, č. 24, s. 615–638.
- SZELÉNYI, Ivan, SZELÉNYI, Sonya a KOVÁCH, Imre: 1995. The making of the postcommunist elite: Circulation in politics, reproduction in the economy. *Theory and Society*, č. 24, s. 697–722.
- SZTOMPKA, Piotr: 1998. Mistrusting Civility: Predicament of a Post-Communist Society. In: Alexander, J. C. (ed.): *Real Civil Societies: Dilemmas if Institutionalization*. London, Thousand Oaks a New Delhi: Sage, s. 191–210.
- ŠMÍD, Tomáš a KUPKA, Petr: 2012. *Český organizovaný zločin*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- THELEN, T.: 2011. Shortage, fuzzy property and other dead ends in the anthropological analysis of (post)socialism. *Critique of Anthropology*, roč. 31, č. 1, s. 43–61.
- TOMŠIČ, Matevz: 2011. *Elites in Post-Communist Societies*. London: Vega Press, Ltd.
- TUČEK, Milan: 1996. Vytváření nové elity. In: Machonin, Pavel a Tuček, Milan (eds.): *Česká společnost v transformaci. K proměnám sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 154–167.
- USLANER, Eric M.: 2008a. Coping and Social Capital: the Informal Sector and the Democratic Transition. In: Lewandowski, Joseph D. a Znoj, Milan (eds.): *Trust and Transitions: Social Capital in a Changing World*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. 3–27.
- USLANER, Eric M.: 2008b. *Corruption, Inequality, and the Rule of Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VYMĚTAL, Petr: 2006. Typologie korupce. In: Dančák, Břetislav, Hloušek, Vít a Šimíček, Vojtěch (eds.): *Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 13–30.

WEBER, Max: 1998. Politika jako povolání. In: Weber, Max a Havelka, Miloš: *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: OIKOYMENH, s. 246–296.

WEBER, Max: 2006. Bureaucracy. In: Sharma, A. a Gupta, A. (eds.): *The Anthropology of the State*. Blackwell Publishing, s. 49–70.

* **PhDr. Vladimír Naxera**, vnaxera@kap.zcu.cz, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU v Plzni, 4. ročník, prezenční forma, školitelka: Mgr. Lenka Strnadová, Ph.D.